

Burgerschap en de historische canon

Inleiding

‘We zijn onze gemeenschappelijke rituelen, tradities en helden kwijtgeraakt en hebben iets nieuws nodig om ons met elkaar verbonden te voelen,’ zo beschrijft het *InterArt Manifest Nieuw Cultureel Burgerschap*.¹ Volgens dit manifest zijn de betekenis van burgerschap en collectieve identiteit en de geloofwaardigheid van de algemene verklaringsmodellen van religie en politieke ideologieën in de westerse samenleving ter discussie komen te staan door de opkomst van een postmodern individualisme. Dit houdt in dat mensen meer waarde zijn gaan hechten aan autonomie en de vrijheid claimen om hun eigen leven in te richten. Volgens InterArt impliceert dit dat er geen verantwoordelijkheid meer wordt genomen voor de maatschappij.² Bovendien heeft de komst van migranten na de Tweede Wereldoorlog, met name vanaf de jaren zeventig toen Turkse en Marokkaanse gastarbeiders naar Nederland kwamen, een discussie op gang gebracht over de inhoud van de begrippen burgerschap en nationale identiteit, aldus het *Manifest*. In Nederland is dan ook een debat ontstaan over de Nederlandse samenleving, en in het bijzonder het multiculturele karakter van die samenleving; een debat dat gekenmerkt wordt door scherpe en ongenueanceerde uitspraken: ‘In de complexe discussies over hoe wij als burgers met verschillende culturele achtergronden met elkaar om moeten gaan in Nederland, zijn we gewend geraakt aan harde uithalen en oververhitte meningen, excessen en escalaties. De diversiteit van de multiculturele samenleving stelt de sociale solidariteit danig op de proef.’, aldus het Manifest.³

Fleur Sleegers die een scriptie schreef in opdracht van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid over veranderingen in het discours over de multiculturele samenleving⁴ laat de verscherping van het debat beginnen in 2000 met de verschijning van een essay van Paul Scheffer in het *NRC Handelsblad*, waarin deze schreef over het ‘multiculturele drama’ in Nederland.⁵ De publicist betoogde dat de botsing tussen culturen in

¹ *InterArt Manifest Nieuw Cultureel Burgerschap*, 32.

² *InterArt Manifest Nieuw Cultureel Burgerschap*, 6.

³ *Ibidem*, 12.

⁴ Fleur Sleegers, *In debat over Nederland. Veranderingen in het debat over de multiculturele samenleving en nationale identiteit* (Amsterdam 2007) 10.

⁵ Kees Ribbens, ‘De vaderlandse canon voorbij? Een multiculturele historische cultuur in wording’, *Tijdschrift voor Geschiedenis* 117 (2004) 500-521, 505. Paul Scheffer, ‘Het multiculturele drama’, *NRC Handelsblad* (29 januari 2000). [ik zou de volgorde omdraaien: eerst Scheffer, dan Ribbens]

vooral de grote steden te weinig onder ogen werd gezien, en dat de integratie van grote groepen ‘allochtonen’ als mislukt moest worden beschouwd. Integratie met behoud van eigen identiteit functioneerde volgens Scheffer niet, de onverschilligheid van de meerderheidscultuur zorgde ervoor dat verschillende culturele groepen langs elkaar heen leefden. De ‘achterstandssituatie’ van allochtone groepen bleef op deze manier behouden, aldus Scheffer.⁶ Hij zag niet alleen de nieuwkomers als problematisch, maar ook de houding van de meerderheidscultuur die onverschilligheid tegenover de eigen waarden en normen aan de dag legde. De oplossing was volgens Scheffer om weer helderheid te scheppen omtrent de Nederlandse identiteit met behulp van taal, cultuur en geschiedenis. Nederland moest worden gezien als een open samenleving waar de tolerantie zijn grenzen kende.⁷ Ook Pim Fortuyn riep op tot het duidelijk formuleren van de Nederlandse identiteit. Nederlandse kernwaarden gingen volgens de politicus niet samen met de beginselen van andere culturen, met name die van de Islam. Net als Scheffer zag Fortuyn kennis van de vaderlandse geschiedenis als instrument om het Nederlandse saamhorigheidsgevoel te versterken en de Nederlandse waarden weer hoog in het vaandel te krijgen.⁸ De verschillen tussen Nederlanders en ‘nieuwkomers’ of ‘allochtonen’ werden in dit debat vooral toegeschreven aan religieuze en culturele factoren. Nieuwkomers zouden afwijken van de Nederlandse nationale identiteit, die opiniemakers dikwijls voorstellen met behulp van een aantal statische kenmerken. Deze negatieve benadering is volgens Slegers kenmerkend voor het discours over de multiculturele samenleving sinds het jaar 2000.⁹

Stichting InterArt wil een tegengeluid laten horen in dit verharde debat. De basis voor de huidige problemen in de maatschappij ligt volgens InterArt bij het begrip burgerschap. Om dit begrip van een nieuwe invulling te voorzien, startte InterArt in 2001 haar onderzoek naar Cultureel Burgerschap, drie jaar later omgedoopt tot Nieuw Cultureel Burgerschap. In haar onderzoek houdt InterArt zich bezig met de vraag hoe het postmodern individualisme in een geglobaliseerde wereld verenigd kan worden met collectieve verantwoordelijkheid. Daarnaast wil InterArt een nieuwe collectieve betekenisgeving creëren met behulp van kunst. Hierbij dient de diversiteit in de samenleving te worden gerespecteerd; een Nieuw Culturele Burger kan gelukkig zijn met zijn eigen identiteit en met die van de van hem verschillende ander.¹⁰

⁶ Ribbens, ‘De vaderlandse canon voorbij?’, 505.

⁷ Ibidem.

⁸ Slegers, *In debat over Nederland*, 30.

⁹ Ibidem, 67-68.

¹⁰ *InterArt Manifest Nieuw Cultureel Burgerschap*, 7.

In dit artikel onderzoek ik de betekenis van nationale identiteit en historisch bewustzijn voor het begrip burgerschap. Eerst komt aan de orde wat de term burgerschap inhoudt en hoe dit begrip zich verhoudt tot nationale identiteit. Vervolgens zal de publieke discussie over een historische canon in Nederland aan de orde komen. De historische canon is in het leven geroepen om de toekomstige burgers van Nederland, de scholieren, bewust te maken van hun nationale identiteit en op deze manier de sociale cohesie binnen Nederland te bevorderen. De vraag is echter welke nadelen er aan een historische canon kleven en of deze wel een werkelijke bijdrage aan de sociale cohesie levert. Tot slot zal de vraag worden beantwoord of er een alternatief voorhanden is en of het Nieuw Cultureel Burgerschap hier een rol in kan spelen.

Het begrip ‘burgerschap’

Wat betekenen de begrippen burgerschap en burger eigenlijk? In de bundel *Burger* onderzoeken verschillende historici de geschiedenis van het begrip. Joost Kloek en Karin Tilmans stellen dat de betekenis van het burgerbegrip altijd gebonden is aan een specifieke context. Zij laten hun begripsgeschiedenis beginnen in de vroegmiddeleeuwse steden. Een burger, ook wel poorter genoemd, was lid van de stedelijke gemeenschap. De stedelingen claimden zelfstandigheid los van de juridische ondergeschiktheid aan de landheer. In de latere middeleeuwen maakte het burgerbegrip een sociale differentiatie door: burgerschap behoorde enerzijds toe aan een stedelijke elite die de stad bestuurde en anderzijds aan de handwerkslieden, de gilden. Burgerschap had een politiek-juridische vorm, als burger had men bepaalde rechten, maar het begrip had ook een morele inhoud: de stedelijke elite en de gilden voelden zich verplicht de belangen van de stad te behartigen. Kloek en Tilmans wijzen er op dat de term burger teruggrijpt op het Latijnse woord *civis*, een lid van de *civitas*, ofwel de geordende politieke gemeenschap die niet automatisch aan een bepaald territorium gebonden was.¹¹ Jurist, filosoof en historicus Tom Eijsbouts gaat zelfs nog verder terug en stelt dat het begrip al 2500 jaar bestaat, sinds de Griekse stadsstaten.

De politiek-juridische vorm van burgerschap die we nu kennen en die onderbouwd wordt door de Nederlandse grondwet, stamt uit de grondwet of Staatsregeling van 1798 die onder invloed van het Franse gelijkheidsdenken tot stand kwam.¹² Vanaf dit tijdstip werd

¹¹ Joost Kloek en Karin Tilmans red., ‘Inleiding’ in: Idem, *Burger* (Amsterdam 2002) 1-3.

¹² Tom Eijsbouts, ‘QUO VADIS CIVIS. Neorepubliek, inburgering, Europa’ in: Joost Kloek en Karin Tilmans red., *Burger* (Amsterdam 2002) 347-366, 353.

burgerschap in Nederland geassocieerd met kiesrecht, vrijheidsrechten en sociale rechten.¹³ Gelijkheid en kiesrecht kwamen echter pas samen in 1917 toen het algemeen kiesrecht werd ingevoerd. Hiermee kreeg het staatsburgerschap, de politiek-juridische vorm van burgerschap, volgens Ido de Haan een inclusieve status,¹⁴ want iedereen kan immers kiesrecht verwerven en zo deel uitmaken van de gemeenschap van staatsburgers. Het exclusieve karakter van burgerschap manifesteerde zich op basis van andere dimensies van burgerschap die een inhoudelijke invulling gaven aan het begrip.

Een culturele en morele inhoud kreeg dit burgerschap door de associatie met het Nederlanderschap. De Staatsregeling van 1798 was tot stand gekomen als gevolg van het Patriotse verzet tegen de corruptie van de oude Republiek. Doordat het verzet gebruik maakte van vaderlandse retoriek ontstond een identificatie met de Nederlandse natie en kreeg het burgerschap een nieuwe basis in de nationale staat.¹⁵ Uit geschiedenisboekjes uit de eerste helft van de negentiende eeuw blijkt dat een burger vaderlandslievend diende te zijn: 'Hebt uw *Vaderland* hartelijk lief, en gedraagt u altijd als getrouwe burgers, als rustige en vreedzame onderdanen'.¹⁶ De term burger werd zelfs na verloop van tijd uit de grondwet geschrapt en vervangen werd door 'Nederlander', 'een enkelvoudige, homogene, figuur in de grondwet', aldus Eijsbouts.¹⁷ In de Nederlandse grondwet zat dus een culturele *inhoud* van het burgerschap verborgen die het begrip een exclusieve status gaf. Deze werd expliciet toen na 1945 Indonesische repatrianten, Molukkers, Turkse en Marokkaanse gastarbeiders, Surinamers, Antillianen en vluchtelingen naar Nederland kwamen. Antropoloog Thijl Sunier bevestigt dit in zijn artikel over moslimmigranten en loyaliteit. Sunier wijst op de exclusieve status van burgerschap: slechts een beperkte groep vermag hier rechten aan te ontleen. Deze groep formuleert zijn burgerschap vaak in termen van vaag omschreven normen en waarden, die geassocieerd worden met gevoelens van verbondenheid. Terwijl doorgaans duidelijk is wie geen toegang heeft tot het burgerschap, blijft de inhoudelijke bepaling van burgerschap vaak uiterst vaag. Dat komt in Nederland tot uiting door de bewuste onderscheiding tussen 'allochtonen' en 'autochtonen'. De vraag of allochtonen en autochtonen kunnen integreren in de Nederlandse samenleving heeft betrekking op de morele dimensies van burgerschap. Wat

¹³ Ido de Haan, 'Burgerschap, stratificatie en politieke uitsluiting in de negentiende eeuw' in: Joost Kloek en Karin Tilmans red., *Burger* (Amsterdam 2002) 231-275, 234.

¹⁴ De Haan, 'Burgerschap, stratificatie en politieke uitsluiting', 234.

¹⁵ *Ibidem*, 235.

¹⁶ *Ibidem*, 236, geciteerd uit *Geschiedenis des vaderlands ter bewaring en aankweking van volksdeugd. Een leerboek voor de Nederlandsche jeugd* (Sneek 1835) 98-99.

¹⁷ Eijsbouts, 'QUO VADIS CIVIS', 353.

zijn de culturele en morele dimensies van het Nederlandse burgerschap en hoe verhouden deze zich tot collectieve identiteit en herinnering?

Nationale identiteit en collectieve herinnering

Staatsburgers voelen zich met elkaar verbonden op basis van cultuur, gedeelde normen en waarden, taal en een gedeeld verleden.¹⁸ Deze pijlers van verbondenheid dragen ertoe bij dat collectieve identificatie plaatsvindt, waarmee staatsburgerschap culturele en morele dimensies krijgt. Nationale identiteiten hebben elk een eigen perspectief op de geschiedenis, de nationale herinneringscultuur. Deze term verwijst naar de wijze waarop door de tijd heen met het verleden wordt omgegaan; elke cultuur schrijft haar geschiedenis vanuit een eigen perspectief. Dus niet alleen natiestaten maar ook bijvoorbeeld de stad Amsterdam, Turkse migranten, Friezen of homoseksuelen hebben hun eigen herinneringscultuur die soms in conflict is met die van de dominante natiestaat. In hun herinneringscultuur brengen sociale groepen opvattingen, waarden en normen tot uiting in de vorm van geschiedschrijving, maar ook bij het conserveren van cultureel erfgoed of het opzetten van een monument speelt herinneringscultuur een centrale rol.¹⁹

De verschillende perspectieven op het verleden die verschillende collectieve identiteiten erop na houden, wijzen op het geconstrueerde karakter van geschiedschrijving. Dit neemt niet weg dat men historisch besef nodig heeft om zich te kunnen oriënteren in de tijd, om het heden vanuit het verleden te begrijpen en betekenis te kunnen geven.²⁰ Volgens Hannah Arendt is historisch bewustzijn nodig om betekenisvol te kunnen handelen en draagt het bij aan sociale identificatieprocessen. Zonder historisch bewustzijn zou individueel zelfbegrip onmogelijk zijn. Mensen hebben de behoefte om deel uit te maken van een groter geheel dat uitstijgt boven het tijdelijke bestaan tussen geboorte en dood. Een voorbeeld hiervan is de nationale identiteit.²¹ Ook een canon is een vorm van collectieve betekenisgeving die generaties overstijgt.²² De inhoud ervan wordt telkens door een culturele elite bepaald. Deze collectieve betekenisgeving leidt echter ook tot uitsluiting: de ene herinneringscultuur domineert de ander.

¹⁸ Maria Grever en Kees Ribbens, *Nationale identiteit en meervoudig verleden* (Amsterdam 2007), 26.

¹⁹ Grever en Ribbens, *Nationale identiteit en meervoudig verleden*, 27.

²⁰ Maria Grever, 'Nationale identiteit en historisch besef. De risico's van een canon in de postmoderne samenleving' *Tijdschrift voor geschiedenis* 119, 160-177, 166. Maria Grever, 'Plurality, narrative and historical literacy' in: Maria Grever and Siep Stuurman ed., *Beyond the canon. History for the twenty-first century* (New York 2007), 31-47, 37.

²¹ Maria Grever verwijst naar Jörn Rusen. Grever, 'Nationale identiteit en historisch besef', 166.

²² Grever, 'Nationale identiteit en historisch besef', 176.

Volgens Maria Grever en Kees Ribbens die samen de verkenning *Nationale identiteit en meervoudig verleden* schreven voor de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) wordt de behoefte aan geschiedenis groter als de binding met het verleden voor mensen minder vanzelfsprekend wordt.²³ Oorzaken hiervan zijn de angstgevoelens die de komst van niet-westerse migranten naar Nederland en de globalisering bij sommige politici en bepaalde groepen in de Nederlandse samenleving oproepen. Opiniemakers en politici hebben hierop gereageerd met de roep om een canon voor de Nederlandse geschiedenis. Het is niet nieuw dat de overheid zich met de visie op de geschiedenis bemoeit. Zij zet zich immers al sinds de negentiende eeuw in voor monumenten en herdenkingsactiviteiten die bij moeten dragen aan het in stand houden van een collectieve identiteit.²⁴ Met de canon voor de Nederlandse geschiedenis doet de Nederlandse regering hier nog een schepje bovenop.

Canon

Op verzoek van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen stelde de commissie Van Oostrom ‘De canon van Nederland’ samen. Deze bevat vijftig vensters die een blik geven op de Nederlandse geschiedenis en veertien hoofdlijnen om het geheel overzichtelijk te maken. De hoofdlijnen bestaan uit tijdperken en ontwikkelingen als ‘de bloei van de Gouden Eeuw’ en ‘koopmansgeest en koloniale macht’. Na een hevig debat in de media en onder historici presenteerde de commissie Van Oostrom in 2007 het resultaat van haar overwegingen. Een canon is volgens de definitie van Maria Grever en Kees Ribbens “een geheel van geselecteerde historische feiten en interpretaties dat binnen een gemeenschap erkend wordt als wezenlijke kennis over het gemeenschappelijke verleden.”²⁵ De selectie van de commissie Van Oostrom bevat bekende ‘vaderlandse’ helden, vooral witte mannen, zoals Karel V, Willem van Oranje, Spinoza, Napoleon, koning Willem I, Vincent van Gogh en Willem Drees. Daarnaast zijn er ook, zij het in mindere mate, enkele vrouwen opgenomen: Aletta Jacobs, Anne Frank en Annie M.G. Schmidt. Niet-westerse migranten zijn niet gerepresenteerd in de vorm van een persoon, wel zijn er vensters van de slavernij, de dekolonisatie van Indonesië en de multiculturele samenleving. Deze canon is onder meer opgezet om de sociale cohesie te bevorderen, toekomstige burgers te onderwijzen en nieuwe burgers te laten integreren in de Nederlandse cultuur. Om als Nederlands burger te kunnen functioneren, zo luidt de achterliggende gedachte, moet men iets weten van de nationale

²³ Grever en Ribbens, *Nationale identiteit en meervoudig verleden*, 23

²⁴ Grever, ‘Nationale identiteit en historisch besef’, 167.

²⁵ Grever, ‘Nationale identiteit en historisch besef’, 172. Ribbens, ‘De vaderlandse canon voorbij?’, 504.

geschiedenis en cultuur die de Nederlandse waarden herbergen. De canon is een antwoord op stemmen als van Pim Fortuyn en Paul Scheffer die rond de afgelopen eeuwwisseling beweerden dat de Nederlandse nationale identiteit verloren dreigde te gaan door de komst van niet-westerse migranten. Daarom zouden Nederlandse waarden door middel van geschiedenisonderwijs weer hoger in het vaandel moeten komen te staan. De website van de canon www.entoen.nu vermeldt dat de canoncommissie in 2005 is ingesteld, omdat “de Onderwijsraad had geconstateerd dat er in het onderwijs een tekort was aan “aandacht voor de ‘canon’ als uiting van onze culturele identiteit, terwijl er vandaag de dag juist behoefte is aan onderhoud van het collectief geheugen.”²⁶ De canon is bedoeld voor in het basis- en voortgezet onderwijs. Het kabinet is van plan om de canon vanaf 1 augustus 2009 in de kerndoelen van het basisonderwijs en van de onderbouw in het voortgezet onderwijs op te nemen. Vanaf dat moment zijn scholen verplicht aandacht te besteden aan de vensters van de canon, zonder dat er overigens wordt voorgeschreven op welke manier deze behandeld moeten worden.

Als reactie op deze canon en andere pogingen in Europese landen tot overheidssturing²⁷ van het geschiedenisonderwijs hebben historici een debat gevoerd waarin zij vraagtekens zetten bij een door de overheid opgelegde canon. Wat zijn de bezwaren tegen een canon? Het feit dat de canon vanaf augustus 2009 verplicht is, zegt iets over de uniformerende functie die de overheid ervan verwacht. Draagt een lijst van centrale figuren en gebeurtenissen in de vaderlandse geschiedenis daadwerkelijk bij aan sociale cohesie en verantwoordelijk burgerschap? En wat zijn de alternatieven voor een canon in het geschiedenisonderwijs?

Een eerste bezwaar tegen de canon is dat deze te veel gericht is op grote persoonlijkheden en invloedrijke gebeurtenissen. De belangrijke iconen zijn vooral witte mannen die model staan als voorbeeldige burgers. Bovendien stamt een groot aantal van deze rolmodellen uit de politieke geschiedenis: Karel V, Willem van Oranje, Michiel de Ruyter en de Patriotten.²⁸ Toch hebben de leden van de canoncommissie wel geprobeerd om met vensters over de gasbel, de televisie, verzet tegen kinderarbeid en de Atlas Major ook aandacht te besteden aan economische, culturele, sociale en wetenschappelijke geschiedenis. De nadruk op witte staatsmannen stamt uit de traditie van de geschiedwetenschap zoals deze in de negentiende

²⁶ www.entoen.nu geraadpleegd op 27 januari 2008.

²⁷ Grever, ‘Plurality, narrative and historical literacy’, 33.

²⁸ Ed Jonker, ‘Sotto Voce. Identiteit, burgerschap en de nationale canon’, *Tijdschrift voor geschiedenis* 119, 178-195, 194-195.

eeuw ontstond. Geschiedwetenschap was gebaseerd op bronnenonderzoek dat verricht werd in archieven die verbonden waren aan de politieke eenheid van de natiestaat.²⁹ Historicus Ed Jonker stelt dan ook dat deze nadruk op politieke geschiedenis in een nationaal kader samenhangt met de tegenwoordige angst dat Nederland als politiek-culturele eenheid verdwijnt.

Morele kernwaarden en politieke gedragsregels moeten bij het beschouwen van de historische gebeurtenissen in de canon duidelijk naar voren komen.³⁰ Is een canon over Nederlandse geschiedenis hier wel geschikt voor? De Belgische historicus Marnix Beyen vraagt zich af of er feitelijk welk sprake is van een verlies van historisch besef en van normen en waarden, waar de canon een reactie op is. Het lijkt eerder dat oude zekerheden van een bevoorrechte, hoger opgeleide burgerij verdwijnen. De canon herinnert Beyen aan religieus dogma; met behulp van tradities uit een gesacraliseerd verleden probeert de canoncommissie op paternalistische wijze de ‘gewone’ Nederlander op te voeden. Dat is vreemd, normen en waarden zijn toch niet immanent in het verleden aanwezig? Volgens Jonker kunnen morele kernwaarden en politieke gedragsregels beter vastgelegd worden zonder al te veel historische ballast. Deze bestaan immers niet bij de gratie van tradities, maar omdat ze in zichzelf te rechtvaardigen zijn.

Om identificatie met de Nederlandse geschiedenis te bewerkstelligen, schetst de canon een lineaire ontwikkeling van helden en roemrijke gebeurtenissen uit het verleden naar het heden.³¹ Voor contingentie, een term die verwijst naar het toevallige, willekeurige en eenmalige in de geschiedenis,³² is in de canon weinig ruimte gelaten. Als een historicus let op contingentie in de geschiedenis, neemt hij ook de onbedoelde gevolgen van bepaalde handelingen en gebeurtenissen in acht. Niet alle historische gebeurtenissen waren gepland, en dit maakt heldhaftige, nationalistische geschiedverhalen twijfelachtig. In de Nederlandse canon is geen sprake van contingentie, omdat deze is opgesteld vanuit een eendimensionale blik: die van de Nederlander. Wanneer geschiedenis bestudeerd wordt vanuit verschillende perspectieven, ontstaat een discussie over de interpretatie van contingente feiten en de beoordeling van standplaatsgebondenheid die uit bronnen naar voren komt.³³

Standplaatsgebondenheid blijkt bijvoorbeeld uit de periodisering van de vensters in veertien hoofdlijnen, zoals ‘een Nederlandse taal’ en ‘het ontstaan van een moderne

²⁹ Grever, ‘Plurality, narrative and historical literacy’, 34.

³⁰ Jonker, ‘Sotto Voce’, 194-195.

³¹ Ribbens, ‘De vaderlandse canon voorbij?’ 504.

³² Ed Jonker, *Historie. Over de blijvende behoefte aan geschiedenis* (Assen 2001), 97.

³³ Grever, ‘Nationale identiteit en historisch besef’, 176.

samenleving' die vooral van de Nederlandse historische ontwikkelingen afhangen. De beschouwer kan uit deze indeling niet opmaken of en wanneer gelijksoortige ontwikkelingen in andere delen van de wereld plaatsvonden, misschien wel met een andere impact en betekenis. Bovendien verdwijnen door het aanbrengen van vensters en hoofdlijnen geleidelijk veranderende structuren naar de achtergrond.

Niet alleen de positie van Nederland in de wereld is in de canon ethnocentrisch voorgesteld, ook de voorstelling van wie in Nederland wonen is ethnocentrisch: binnen de landsgrenzen bevinden zich gemarginaliseerde groepen die geen plek hebben gekregen in de canon. Naar hen refereert de canon alleen door de vermelding van de slavernij, de koloniale erfenis en de multiculturele samenleving. James Kennedy merkt terecht kritisch op dat er geen gekleurd lid aan de commissie Van Oostrom deelnam en dat de commissie vooral gebruik heeft gemaakt van traditionele verhalen. Naar minder bekend materiaal dat wijst op de bijdrage van minderheidsgroepen aan de Nederlandse geschiedenis is helaas niet gezocht.³⁴ Wanneer dit wel was gedaan, dan had het onderwijzen van deze geschiedenis het begrip kunnen vergroten tussen de dominante cultuur en kleinschalige collectieve identiteiten. Nu is er sprake van eenrichtingsverkeer: nieuwkomers moeten de geschiedenis van Nederland leren maar andersom hoeven Nederlanders niets van Turkse of Marokkaanse geschiedenis te weten.³⁵ De doelstelling met de canon sociale cohesie te creëren kan hiermee omslaan in het tegendeel: sociale uitsluiting.

Al met al is er in de canon te weinig aandacht voor het verband tussen persoonlijke identiteit en historische oriëntatie. Nieuwkomers kunnen zich moeilijk met de inhoud van de Nederlandse canon identificeren. Dit is te wijten aan het eendimensionale perspectief op de geschiedenis dat de canon uitdraagt. Een pluriform perspectief zou niet alleen de lineaire ontwikkeling van de Nederlandse geschiedenis nuanceren, maar ook toegang bieden voor visies op het verleden vanuit het oogpunt van minderheden binnen Nederland.

Alternatieven voor de canon

Welke rol moet geschiedenisonderwijs spelen in de huidige samenleving en welke alternatieven zijn er voor een historische canon? De Nederlandse samenleving kenmerkt zich door culturele verscheidenheid, die zich weerspiegelt in de samenstelling van schoolklassen.

³⁴ James C. Kennedy, 'The Dutch canon debate. Reflections of an American', *De Arena. Debat over zin of onzin van een nationale canon. Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 121 (2006) 99-105, ?.

³⁵ Marnix Beyen, 'Canons in dialoog', *De Arena. Debat over zin of onzin van een nationale canon. Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 121 (2006) 93-98, 94.

Voor iedere leerling in Nederland is het van belang om in de Nederlandse taal te leren schrijven, om culturele codes te begrijpen en toe te passen, en om het historisch gevormde staatsbestel en rechtssysteem globaal te begrijpen. Deze leerdoelen die onder meer in de geschiedenisles aan bod komen, zorgen dat scholieren in de toekomst participerende burgers kunnen worden.

Kennis van een historische canon waarbij een nationale identiteit aan scholieren wordt opgelegd, draagt daar zoals hierboven beschreven minder aan bij. In de huidige samenleving die zich kenmerkt door globalisering en multiculturalisme is het van belang dat leerlingen een pluriforme blik op de geschiedenis onderwezen wordt. Nationale geschiedenis kan worden aangevuld met transnationale geschiedenis en wereldgeschiedenis, waartoe onderwerpen behoren als de migratie van mensen en culturen, wereldoorlogen, slavenhandel, de mediarevolutie. Deze staan ook in de canon van de commissie Van Oostrom, maar worden vooral vanuit een Nederlands perspectief beschouwd. De tachtigjarige oorlog zou eveneens vanuit de ogen van de Spanjaarden behandeld kunnen worden en de afscheiding van België in 1830 zou door een Belgische bril bekeken kunnen worden.³⁶

Een pluriforme visie op het verleden is eveneens van belang als het gaat om de recente geschiedenis binnen de landsgrenzen. De komst van migranten na 1945 heeft gezorgd voor een uitbreiding van de hoeveelheid herinneringsculturen. De Nederlandse canon propageert een herinneringscultuur die wederzijds begrip eerder doet verslechteren dan verbeteren. Zulk begrip wordt wél bevorderd als leerlingen kennis maken met elkaars herinneringsculturen. Op deze wijze is er minder risico dat migrantenleerlingen zich niet kunnen identificeren met de inhoud van de geschiedenisles en uitgesloten worden van de historische cultuur. De docent kan de dialoog tussen de verschillende visies op het verleden aangrijpen om te duiden op het eenzijdige karakter van canonvorming en leerlingen duidelijk maken hoe geschiedenis en identiteit met elkaar verweven zijn.³⁷ Dit kan bijvoorbeeld door aandacht te besteden aan de dodenherdenking die in eerste instantie vooral tegemoet kwam aan de herinnering van Nederlanders aan slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog. Een ander voorbeeld is scholieren kennis te laten maken met debatten rondom monumenten die vaak namens of voor een bepaalde collectieve identiteit zoals Nederlanders, maar ook afstammelingen van slaven, of Joden worden opgericht. Monumenten en herdenkingen belichten vaak een zijde van de geschiedenis, die van slachtoffers of van helden. Door dit aan scholieren te onderwijzen wordt het eenzijdige karakter van canonvorming duidelijk. Om niet alleen met theorieën bezig te

³⁶ Grever, 'Nationale identiteit en historisch besef', 175-176.

³⁷ Beyen, 'Canons in dialoog', 97.

zijn en het interessant te houden voor scholieren dienen spannende verhalen niet uit de les te verdwijnen maar een aanleiding te vormen om te discussiëren over wat voor iedereen werkelijk van belang is.³⁸

Als leerlingen zich bewust zijn van verschillende perspectieven op de geschiedenis en in staat zijn concurrerende herinneringsculturen te beschouwen, dan levert de geschiedenisles een bijdrage aan het creëren van toekomstige burgers in een tijd van diversiteit en verandering. Nieuw Cultureel Burgerschap krijgt op deze wijze een plek in het geschiedenisonderwijs. Een Nieuw Culturele Burger is namelijk gelukkig met zijn eigen identiteit en met die van de hem verschillende ander.

³⁸ Ibidem.